

76. Успіхи деревообробного комбінату // Український голос. — 1941. — 2 листоп.
77. Участь вчителів та учнів Дунаєвецького району у жнивях // Урядові Дунаєвецькі вісті. — 1943. — 19 серп.
78. Шевченко Т. Великий льох / Т. Шевченко // Подолянин. — 1942. — 19 лют.
79. Шевченко Т. Заспів / Т. Шевченко // Український голос. — 1942. — 1 берез.
80. Шевченко Т. Швачка / Т. Шевченко // Подолянин. — 1942. — 25 лют.
81. Шкільна бібліотека // Український голос. — 1941. — 12 листоп.
82. Штраф за підвищення цін // Український голос. — 1941. — 29 жовт.
83. Яременко В. М. Періодика рейхскомісаріату «Україна» як засіб впливу на свідомість населення окупованих територій / В. М. Яременко // Національна та історична пам'ять : зб. наук. пр. — К. : НВЦ «Пріоритети», 2012. — Вип. 2. — С. 276—294.
84. Яременко В. М. Політика німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті «Україна» (1941—1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец.07.00.02 «Всесвітня історія» / Яременко Вікторія Миколаївна. — К., 2008. — 19 с.
85. Ярмарок лише по неділях // Український голос. — 1942. — 9 квіт.

Ілона Олексів

КНИЖКОВА СПАДЩИНА СЕРБІВ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ГАЛИЧИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

На підставі книгознавчих публікацій сербської тематики у галицьких періодичних виданнях ХІХ — початку ХХ ст. розглянуто і проаналізовано культурно-історичний портрет сербського народу, доповнений оглядом книговидання і літератури.

Ключові слова: *сербські видання, сербські альманахи та календарі, галицька преса, слов'янські народи, Австрійська монархія.*

На основаних книговедческих публікацій сербської тематики в періодических изданиях Галиции ХІХ — начала ХХ вв. рассмотрен и проанализирован культурно-исторический портрет сербского народа, дополненный обзором книгоиздания и литературы.

Ключевые слова: *сербские издания, сербские альманахи и календари, периодические издания Галиции, славянские народы, Австрийская монархия.*

Cultural and historical portrait of the Serbian people has been considered and analyzed by the overview of the literature on the Serbian subject in the Galician periodicals of XIX — early XX centuries.

Key words: *Serbian editions, Serbian almanacs and calendars, Galician press, Slavic nations, Austrian monarchy.*

Процес формування українського етносу відбувався у тісному контакті з іншими слов'янськими народами. Слов'янські зацікавлення у львівському середовищі пов'язані із загальним інтересом, який викликала славістика не лише у слов'янських народів, а й на Заході Європи [32]. У період формування націй і національних культур у середовищі освічених громадських та політичних діячів кожного слов'янського народу посилювалося прагнення до визначення своїх місця та ролі в загальноісторичному процесі. Поляки, русини, сілезійці, чехи, моравці, словаки, словенці, хорвати, серби і далматинці становили значний відсоток населення Австрійської імперії і сподівалися через взаєморозуміння і співпрацю з центральною владою не лише здобути права і свободи, а при сприятливих обставинах навіть перетворити монархію у напівслов'янську державу, таку собі Австрославію [46].

Підґрунтям культурних зв'язків галицьких українців із сербським народом в епоху змін суспільних формацій було усвідомлення етнічної спорідненості та мовної «схожості» слов'ян. Безпосередньою і найбільш розповсюдженою формою культурної взаємодії є сприйняття і засвоєння інонаціональних художніх творів. Інонаціональний твір здатний по-різному впливати на культуру, в яку він переходить: доповнювати те, що недостатньо в ній розвинуто або ж перебуває у стадії зародження, стимулювати творчі пошуки, вносити в неї принципи нового методу, напряму, школи, нового бачення реальності [24]. Як слушно зазначив М. Гольберг, у процесі побутування видання в іншомовному просторі, крім безпосереднього сприйняття твору, «суттєвим є вивчення процесу сприйняття, починаючи від дослідження шляхів художнього твору у нову культуру і аж до розуміння результатів взаємодії його з новим, іншомовним середовищем» [1].

Сербська книгознавча, красназнавча та мовознавча тематика притаманна низці публікацій галицьких періодичних видань, у яких культурно-історичний портрет нації доповнений оглядом книго-

видання і літератури. Можемо припустити, що в тогочасній українській суспільній думці у слов'янському контексті сербів наділяли кращими рисами, властивими в минулому усій слов'янській етнічній групі. Поступ сербів у певних політичних питаннях ставав прикладом до наслідування для окремих українських діячів у процесі творення ідеологічних та культурологічних програм. Тож саме систематизації та змістовому аналізу сербського контенту, присутнього у галицькій пресі XIX — початку XX ст., і присвячена пропонування розвідка.

Оскільки, як зауважила Л. Мельник, львівська періодика до 1848 р. здебільшого видавалася польською та німецькою мовами, на перші відомості про сербські видання натрапляємо у польськомовних часописах, які викликали зацікавлення усієї галицької спільноти [20].

Однією з перших письмових згадок про сербські видання була публікація, подана у контексті ознайомлення із фольклористичною та літературною діяльністю сербського вченого В. Караджича. У статті українського історика Д. Зубрицького «Про пісні простого люду», надрукованій у календарі на 1823 р. «Pielgrzym lwowski», галицьким читачам представлено результати подвижницької праці сербського фольклориста у вигляді пісенних збірок, із наголошенням при цьому на доцільності наслідування починань В. Караджича галицькими фольклористами й етнографами [2].

Часопис «Rozmaitości», що почав виходити 1817 р. і містив інформацію про події культурного та світського життя, підхопив починання «Pielgrzyma lwowskiego» і друкував інформацію про життєвий шлях і творчий доробок В. Караджича, про сербську літературу та культуру загалом [33]. Тижневик «Rozmaitości», який виходив додатком до урядової «Gazety Lwowskiej», мав як єдиний орган для інтелігенції в Галичині того періоду читацьку аудиторію також серед української інтелігенції, зокрема духовенства.

Матеріали, дотичні до сербської книжкової культури, зазвичай друкувалися у розділі «Хроніка» і містили новини на кшталт інформації про вихід друком англійського перекладу Борвінга сербських пісень В. Караджича [33]; про переклад сербських пісень французькою мовою і видання двох томів у Парижі [34, s. 111]; про видання у Празі Челаковським збірки «Слов'янські народні пісні»,

присвяченої В. Караджичу, тощо. Достатньо часто на шпальтах часопису «Rozmaitości» друкувалися польські переклади сербських пісень із збірки В. Караджича, здебільшого — ліричні: «Девојка сједи крај мора» [40, № 51, s. 408], «Не ваља губити врјеме» [40, № 52, s. 416], «Шта би која најволила» [41, № 18, s. 144]; дубровницька (рагузанська) пісенька [41, № 10, s. 80]. Про вихід у світ оригінальних видань, зокрема «Сербського словника», календаря «Даница» В. Караджича повідомлялось у розділі «Література», під рубрикою «Звістка про слов'ян». У пізніших випусках повідомлення про друк нових сербських книжок почали з'являтися в окремій рубриці «Новини з сербської літератури». Почасти це були передруки матеріалів з інших слов'янських часописів. Так, у «Бджолі Чеській» повідомлялося про те, «що пан Караджич, заслужений збирач народних сербських пісень, задумав видати збірку “Народних сербських прислів'їв”, на які вже розписав передплату» [34, № 14, s. 111].

Подаючи матеріали, присвячені сербському фольклору, зокрема його пісенній спадщині, редакція мотивувала це тим, що загальні відомості про сербські пісні, сповнені описами первозданної природи, які викликають зацікавлення багатьох іноземних вчених, не можуть бути нецікавими для неї. «Від часів поезії Гомера властиво не було жодного явища, яке б так само, як сербські пісні, розкривали суть та еволюцію творення епопеї. [...] Лише героїчних сербських пісень налічується понад 18 000 уже надрукованих, а ще стільки ж можна до друку приготувати. Вук заслужив безсмертну славу, опублікувавши їх. Для цих пісень європейські науковці вивчатимуть сербську мову. Ніхто не заперечує, що усі слов'янські діалекти мають велику цінність, проте через ці пісні найбільшу шану викликає саме сербська мова»* [33, № 1, s. 5].

У рубриці «Зі Львова» йдеться про підготовку В. Караджичем видавання нових збірок сербських пісень: перший том уже знаходиться у друці у віденській друкарні і невдовзі буде опублікований. У цій праці, крім пісень, надрукованих у попередніх трьох виданнях у Лейпцигу (1823—1824), міститиметься 400 пісень, які друкуватимуться уперше. Видання складатиметься із трьох томів, надрукованих на гарному папері. Перший том міститиме жіночі піс-

* Тут і далі переклад з польської та сербської здійснено І. Олексів.

ні, другий — давні богатирські, третій том — пісні з новіших часів турецького панування в Сербії [38, № 35, s. 291].

Помітне місце у періодиці посідали матеріали про вихід у світ нових сербських альманахів та календарів. Перший річник альманаху «Забавник» (1826) В. Караджича згадується у статті «Jutrzenka poranna, zabawa na rok 1826 przez Wuka» (польський переклад сербської назви — «Даніца»). Цей сербський альманах (обсяг 134 с., формат 12) побачив світ у Відні, в друкарні вірменського монастиря, і став першим друкованим твором, в якому незрозумілі церковнослов'янські слова, що використовували серби в своїй мові, замінено новими сербськими словами. Замість церковнослов'янізмів — назв релігійних свят — вжито власне сербські (Рождество — Божичь, Пасха — Спасов дан тощо). Окрім таблиці свят, в альманасі подано також цікаві розвідки: опис сербських монастирів, порівняльний аналіз сербської та церковнослов'янської мов; життєпис гайдука Велька Петровича (відзначився в останній війні сербів з турками); відповідь російському рецензенту на тему сербської абетки; опис двох сербських народних пісень (перша з циклу вже раніше надрукованих шістнадцяти пісень про Марка Кралевича). Стаття вражає детальністю переданого змісту пісень: Марко зі своїм товаришем виїхав верхи в гори, вкриті лісом. Дорогою він просить Мілоша заспівати, але той відмовляється, оскільки співати йому заборонила Віла, пригрозивши смертю. Марко пообіцяв йому цілковиту безпеку у своєму товаристві. Мілош співає гарну старовинну епічну пісню, а Марко, заслухавшись, засинає. Віла чує спів і намагається йому вторувати, але відчуває, що спів Мілоша кращий. Розгнівана чарівниця смертельно ранив стрілами Мілоша. Він падає на землю і благає Марка про допомогу. Марко прокидається, виголошує промову до свого коня Шарфа, яка описана в чотирнадцяти віршах (обіцяє озолотити, підкувати срібними підковами, якщо наздоженуть чарівницю). Наздогнавши Вілу, Марко погрожує її знищити, якщо вона не зцілить його друга. Віла цілющими травами гоїть рани товариша. Втішені богатирі повертаються додому. У фіналі Віла застерігає своїх сестер від конфліктів з Марком, оскільки сама ледь не втратила життя. У другій пісні, яка належить до історичного циклу, в 230 віршах детально викладено розповідь про події 1774 р., час війни з Карлом XII і з Марією-Терезією. В. Караджич чув цю

пісню не один раз і не лише з вуст співців, а навіть отримав її від архімандрита Л. Мушицького, переписану вченим сербом З. Орфеліном [33, № 1, s. 3—5].

У рубриці «З Відня» міститься повідомлення про вихід у світ нового видання, надрукованого у відомій друкарні мехитаристів, — це календар «Сербска зора», опублікований сербською мовою, його видавець — автор «Етнографске слике Славонске војне границе» Спиридон Йович (1801—1836). Річник містить багато віршованих та прозових творів, а також кілька майстерних перекладів, зокрема «Материнська любов» та «Мілош Обилич» [34, № 9, s. 71]. У Чорногорії 1835 р. вийшов альманах «Горлиця», виданий особистим секретарем Петра II Негуша Д. Мілаковичем (?—1858). Особливої уваги в ньому заслуговує етнографічно-статистичний опис Чорногорії на 136 с. [36, № 20, s. 159]. У сербському Белграді опубліковано сербський календар на 1837 р. п. н. «Уранија» (285 с.). Серед найцікавіших статей — розвідка 16-літньої дочки рідного брата сербського князя Мілоша Обреновича Єфрема Теодоровича — Анни Обреновичівни. З-поміж поезій вирізняються твори А. Міхановича (1796—1861) з Петрополя, австрійського консула в Сербському князівстві, який проживав у Белграді, та С. Милутиновича (1791—1847), першого сербського поета, вчителя Петра Петровича Негуша. На фронтисписі виконано портрет російського царя Миколи, в кінці міститься список передплатників, чільне місце в якому посідає ім'я турецького паші Белграда. Про появу «Ураније» часопис «Roznaitoŝci» відізвався як про «явище, що з усіх боків заслуговує на увагу» [36, № 24, s. 191].

Не залишилися поза увагою галицького часопису нові видання сербських журналів і газет. У рубриці «Новини з сербської літератури» йдеться про те, що накладом наукового товариства Матиця сербська вже понад дев'ять років виходить сербський часопис, «який і цього року вийде у Пешті як квартальник під назвою “Лјетопис Сербски”». Після смерті професора Г. Магарашевича редактором журналу став Теодор Павлович. За його ініціативою оголошено три грошові нагороди за літературні твори, які будуть опубліковані у згаданому часописі (по 20 дукатів за дві — віршову та прозову — публікації і 10 дукатів за переклад). У Будимі виходитиме газета «Народни лист» за редакцією Теодора Павловича [34, № 14, s. 111].

Наступною звісткою про книгознавчі новинки було повідомлення про друк у Відні двох томів сербсько-далматських пісень, виданих В. Дундером, та про намір видати ще два томи до кінця року [34, № 42, s. 336]. У відомостях про літературні справи південних слов'ян знаходимо також інформацію про друк нових сербських видань. У Цетинє (Чорногорія), де тамтешній владика заснував друкарню, 1834 р. вийшов збірник поезій п. н. «Лієк ярости турске» (обсяг 23 с., формат in octavo).

Зі шпальт галицького часопису читачі дізнавалися про початок публікації у Белграді зібрання листів відомого сербського філософа та письменника Д. Обрадовича (у шести частинах), про вихід друком 1832 р. праці Й. Стеїча «Сабор истине и науке» (219 с.) та книги сербського письменника, редактора календарів і альманахів Д. Тирола (1793—1857) «Политическо земљописаније за употребљеније српске младеже» (175 с.) [36, № 24, s. 191].

У рубриці «Зі Львова» (розділ «Слов'янська література») подано повідомлення про вихід у світ із Чорногорської єпископської друкарні збірки поезій «Пустињак цетински» (1834), написаної місцевим діалектом. Автором цього видання був 21-річний чорногорський єпископ Петар Петрович [35, № 20, s. 159; 37, № 4, s. 31].

Окрім висвітлення літературного життя сербських побратимів, редакція часопису відводила місце і для публікації загальних історичних відомостей про сербів, зокрема тих, які проживали в Угорщині, т. зв. австрійських сербів. Зі змісту церковної пісні східного обряду дізнаємося про факт спільного територіального проживання сербів з автохтонним населенням. Отже, безсумнівно, серби проживали в краю від часів заснування Угорського королівства і щоразу поширювали ареал свого поселення, а від кровних їх віддаляла лише ріка Сава.

У рубриці «Зі Львова» републіковано повідомлення із пештських газет про рекомендацію сербського міністерства освіти дирекції белградської та карловацької гімназій видати для народного читання повну збірку праць відомого письменника, доктора Й. Стеїча (1803—1853), твори якого вирізнялися високим рівнем чистоти мови, оскільки у своєму стилі писання Й. Стеїч наслідував сербських письменників Д. Обрадовича і Д. Давидовича [39, № 11, s. 91].

Окрім згаданого часопису, поодинокі сербські матеріали друкувалися і в інших львівських часописах, зокрема: «Dniestrzanka»

(1841) [27], «Dziennik literacki» (1853, 1863, 1864) [28], «Ruch literacki» (1877) [42], «Swit» (1885) [43], «Telegraf» (1853) [44], «Tydzień (Dodatek literacki do Kurjera lwowskiego)» [45].

Низку цікавих та пізнавальних статей про культурно-історичний розвиток сербського народу у контексті слов'янської справи публікував ще один львівський часопис — «Mgówka». У випусках за 1869 р. регулярно друкувалися студії В. Козловського та З. Мілковського, присвячені сербській історії, соціально-політичному розвитку південних слов'ян.

Форму дописів було обрано листовну. Поштовою до започаткування серії дописів у формі листів про події, що відбуваються у сербів, послужив докірливий закид активістів слов'янських народів про незаангажованість польських прогресивних сил до слов'янської справи. У листі-відповіді п. н. «Kwestia polska i panslawizm» В. Козловський виклав своє бачення слов'янської проблематики, наголошуючи на тому, що «якщо панславизм сприятиме злиттю слов'янських народів у одне народно-політичне потворне тіло, то такий стан речей є згубним і можливим лише через примус і насилля, натомість взаємозв'язок слов'янських народів на ниві літературно-науковій, зацікавлення і обмін та пізнання праць одне одного не тільки вітається польською стороною, а й принесе багато користі» [29]. Свій перший допис В. Козловський завершив інформацією про обрання А. Маліцького, Я. Матейки та З. Мілковського почесними членами Сербського наукового товариства в Белграді.

Наступний допис — повідомлення про появу у продажу видань професора В. Ягича «Історія хорватсько-сербської літератури» та Д. Данічича «Граматичні відміни хорватської або сербської мови». Ця кореспонденція присвячена побіжному огляду розвитку сербохорватської науки. Наголошується на кращому стані науки в угорських сербів та хорватів, де, на відміну від сербів, які перебувають під владою турків, є кращі умови для діяльності наукових товариств та культурних закладів, зокрема існування матиць.

Автор вважає, що чільне місце в науковій літературі повинні займати національні праці, тож саме від них і починає свій огляд. У царині літератури перше місце він відводить вченому з Белграда, С. Новаковичу, для підтвердження подаючи кілька його найвідоміших праць. У галузі мовознавства згадує Д. Данічича, учня Ф. Міклошича і послідовника В. Караджича. Зупиняється на постаті

В. Караджича, висвітлює його багатогранну наукову діяльність. Розвиток етнографічної науки пов'язує із прізвищем Б. Богішича (1834—1908), правника за освітою, називаючи працю «Правни обичаји у Словена» (1866) енциклопедією відомостей про звичаї усіх слов'янських племен. У галузі економіки відомі праці К. Цукича (1826—1879); Й. Панчич (1814—1888) — перший президент Сербської королівської академії — проводив успішні дослідження у природознавстві, зокрема у ботаніці [30, s. 343—344]. Лист від 23 серпня 1869 р. висвітлює діяльність сербської, хорватської та далматської матиць. Більшу увагу приділено Матиці сербській, кількісному та якісному складу її фонду, друкованим органам товариства [30, s. 423]. Наступний лист викликає зацікавлення тим, що присвячений, на думку автора, мало розробленій науковій галузі — слов'янській міфології, зокрема проблемі фаталізму — заздалегідь визначеної долі людини. Автор ознайомлює читачів зі збереженими традиціями вірування південних слов'ян, їхньою вірою в існування окремих міфологічних істот (судзениці та усуди), які визначають долю новонародженої дитини. Свою розвідку автор виводить на підставі праці словенського вченого, етнографа, фольклориста, професора М. Валявца (1831—1897) [30, s. 535—537]. Не оминув В. Козловський також історичної тематики, опублікувавши розвідки «Duszan Stefan śilny» та «Zakonnik Duszana, cara serbskiego z 1349 i 1354» [30, s. 276].

У кількох номерах часопису публікує історичну студію «Неманя Святий Сава» З. Мілковський (1824—1915) — письменник та політик, який тричі побував на теренах південних слов'ян, досліджував життя і побут сербів, їхню духовну культуру та історію. Значну частину своїх описів він подав у статтях під псевдонімом Теодор Томаш Єж. Під час третього перебування на території, заселеній південними слов'янами, З. Мілковський познайомився з видатними представниками сербської інтелігенції і почав ґрунтовно студіювати праці сербських вчених та громадських діячів, акумулюючи у такий спосіб матеріал для написання південнослов'янських оповідань та статей про історію, науку, культуру та побут балканських слов'ян [26].

Пропонована праця — це третій розділ ґрунтовнішого дослідження, друк якого автор розпочав ще 1866 р. Вступна частина

присвячена аналізу політичної ситуації в Європі впродовж X—XII ст., що, на думку автора, була «дволикою», тобто представляла два світи: католицький і православний. Серед них знаходився світ слов'янський, у якому в X—XII ст. почали формуватися держави, одні — під впливом Заходу, інші — Сходу. Сербія здобула незалежність за панування Немані (1159—1195) [30, s. 157—158]. Автор описує політичну ситуацію у напівнезалежній Сербії при народженні Немані 1114 р. Після смерті батька при поділі земель Неманя отримав частину Сербії, яка пізніше була названа Чацьким округом, а також ту частину старої Сербії, яка за часів З. Мілковського перебувала під турецьким пануванням. Решту Сербії поділили поміж собою старші брати. Неманя почав ширити православну віру, будуючи церкви не лише на своїх землях, а й на територіях братів. Це призвело до сутички з братами, які, зібравши військо з найманців, зішлись у бою з Неманею, але були переможені і втекли. Перемога принесла Немані цілковиту владу над територіями старших братів [30, s. 179—182]. Неманя був сином свого часу, створивши династію у повному значенні цього слова, саме для династії він будував державу [30, s. 192—193]. Неманя любив своїх синів, яких у нього було троє: Стефан, Вук, Растко. Найкраще він ставився до наймолодшого Растка [30, s. 210—211]. Автор детально описує втечу Растка з монахами на гору Афон, спробу батька повернути сина, швидке висвячення Растка, надання йому духовного імені Сава. Перший сербський архієпископ, наставник народу, покровитель Сербії святий Сава став тією особою, яка припинила «коливання» Сербії між католицизмом та православ'ям на користь останнього, чим, на думку автора, завдав невиправну шкоду своєму народові, відірвавши його від цивілізації та розділивши на дві частини [30, s. 231—233]. Батько не зміг змиритися з духовною втратою сина і, розподіливши статки між ріднею та передавши владу старшому синові, подався у монастир в Студениці, став монахом Симеоном, а згодом на запрошення сина вирушив на Святу Гору. Святий Сава сприяв відбудові Хилendarського монастиря і настояв на тому, щоб він став сербською лаврою. Після смерті батька (1200) св. Сава з мощами Симеона повернувся на батьківщину [30, s. 247—248]. Перед загрозою покатоличення св. Сава звернувся до глави православної Церкви з проханням призначити пастора, а над пастором —

короля. Цісар без особливих вагань дав корону братові Сави, а його висвятив на архієпископа (1221). Стефан Первовінчаний помер 1228 р., залишивши після себе чотирьох синів, з яких наймолодший, за прикладом стрія, вступив до монастиря і невдовзі став сербським архієпископом, отримавши ім'я Сава II. Три старших брати владарювали по черзі [30, s. 258—259]. Помер св. Сава далеко від батьківщини, після повернення з паломництва Азією та Африкою, зібрав багато святинь, які мав намір привезти до рідного краю. В останні години свого життя впорядкував усі реліквії і вислав їх до Сербії. Мощі св. Сави перевезено до Сербії і з великою шанобливістю поховано у монастирі Мілешево (до 1595 р.). Опісля турки перенесли останки до Белграда і спалили, а попіл розвіяли. Проте пам'ять про нього живе у серці кожного серба, навіть католики зарахували його до лику святих [30, s. 275—276]. На думку автора, ця постать викликала повагу і захоплення у можновладців православного, католицького і мусульманського світів. В уяві З. Мілковського св. Сава постав мандрівником, який з оливковою гілкою у руках несе народам мир, спокій та любов, а також відданим патріотом свого народу. Підсумовуючи розповідь, автор висловив думку, що «мало який народ може похвалитися такою постаттю» [30, s. 248—250].

Відомий український вчений І. Кревецький у розвідці «Початки преси на Україні 1776—1850» наголошував на тому, що «Львів аж до 1812 р. був поодиноким на всю Україну містом, де раз-у-раз появлялися часописи, і яке під сим оглядом на 35 літ випередило всі інші міста України» [11]. До появи власне україномовної преси в Галичині спричинилося піднесення національного життя українців, викликане «Весною народів» — революцією 1848—1849 рр. Початок українській пресі поклала «Зоря Галицка», перший номер якої вийшов у Львові в травні 1848 р. Щодо тематики «Зорі Галицкої», то варто зазначити, що до 1852 р. цей часопис був передусім політичним виданням, і лише від 1853 р. у ньому почали з'являтися публікації, присвячені літературі, дозвіллю та господарству, і власне у пізніших випусках натрапляємо на перші відомості про книжкову спадщину сербів.

З окремих статей і перекладів, опублікованих на сторінках галицького тижневика «Русь» (1867), варто відзначити: «Южнославянські язика и диялекти» (ч. 47), В. Богишича «Южнославянска

задруга» (ч. 50, 51), його ж «Витяг з “Правни обичаји у Словена”». Допис-біографія «Вук Степанович Караджич, отець сербської народнеї словесности» (ч. 11, 12) є передруком із німецького видання «Slavische Blatter» за 1865 р. Структурно стаття поділяється на дві частини: у першій — міститься детальна інформація про життєвий шлях В. Караджича, у другій — акцентовано його творчу та наукову працю. Також представлена бібліографія його п’ятдесятирічної наукової діяльності. Вагомий науковий доробок вченого дає право поставити його на один щабель з реформаторами на ниві словесності тогочасних націй Європи [25].

Літературно-політичний місячник «Громадський Друг» (1878), який згодом виходив як двомісячні галицько-українські збірки: від ч. 3 — п. н. «Дзвін», від ч. 4 — п. н. «Молот», також не оминув сербської тематики. У цих виданнях друкувалися стаття Софрона Крутя (псевд. Т. Василевського) «Війна Слов’ян с турками (1875—78 рр.)» [4; 5; 21]; у рубриці «Хроніка» часопису «Громадський Друг» публікувалися замітки «Дещо про Сербію» під криптонімом С. К. (Т. Василевський) [4]; у «Молоті» — розвідка І. Франка «Новий сербський місячник “Стража”» [21].

Часопис «Жите і Слово» (1894—1897), на шпальтах якого друкувалися витяги з творів красномого письменства, літературно-історичні та критичні статті, фольклорні матеріали і статті суспільно-політичної тематики, був покликаний підтримувати культурно-літературну і соціально-політичну незалежність українців та сприяти єдності українського народу [23].

У розділі «Літературна і наукова хроніка» подано публікацію про стан сербської літератури в 1896 р. автора під псевдонімом Сусід*. Бібліографія сербської літератури вказує на достатньо активний книговидавничий рух у сербському літературному процесі. Серед чималої кількості книжок деякі видання, на думку автора, заслуговують окремої уваги. Отже, з-поміж поетичних творів варто відзначити «Дружні пісні» Й. Змая і поему «Князь Арваніт» чорногорського князя Николи. Сима Попович переклав індійську поему «Рам», а Драгиша Станосевич — «Божевільного Орланда» Аріоста.

* Автор публікації припускається деяких неточностей при перекладі та написанні прізвищ і назв творів сербських письменників.

Між новелами й оповіданнями, які вийшли особливими книжками, особливо цікаві оповідання «З моря і примор'я», написані у спів-авторстві Марком Яром та Йосифом Берзе, «Оповідання капрала» Бранислава Нушича, «З Мостару і Герцеговини» Светозара Джоровича. Оповідання «Назаренці» І. Томича, в якому показано життя членів забороненої секти, виявилось таким популярним, що в межах року вийшло два його видання, — вкрай рідкісне явище для Сербії. Автор матеріалу також ознайомлює читача з новими історичними оповіданнями, опублікованими у Сербії, зазначаючи, що оповідань цієї тематики звичайно більше, ніж соціально- побутових творів. 1896 р. вийшли друком повісті «Гайдук Станко» Янка М. Веселиновича, «Пановане деспота» А. Гавриловича і «Наймар» К. Петровича. З поданої розвідки також дізнаємося про низький рівень розвитку драматичної літератури в Сербії. 1896 р. найважливішими появами були драми «Слюб» новеліста С. Матавуля і «Посол» Б. Нушича. Менш видатними треба назвати історичну драму М. С. Джоришича «Вук Бранкович» і трагедію Цветича «Фодор із Сталача». З інших видань дописувач відзначає вибрані твори Вука Ст. Караджича, друк яких за підтримки уряду завершився 1896 р. томом, що містить граматичні і полемічні писання батька сербської літератури. У тому ж році побачили світ твір Миличевича про князя Михаїла і раніше здійснений переклад Корану.

Стосовно сербської народної епіки, то варто відзначити перекладену І. Франком поему «Зрада жінки Груя Новаченка» із збірника пісень В. Караджича [6].

Окремі матеріали про сербів друкувалися у «Зорі» (1880—1897). Про підтримання часопису на належному літературно-науковому рівні дбав палкий поборник ідеї соборності українського народу, упорядник і редактор упродовж 1890—1896 рр. Володимир Левицький. Під псевдонімом Василь Лукич 1889 р. він публікує статтю «Австрійски Сербь», у якій подає історичну довідку, статистичні дані про сербів Воєводини [19]. Цікавою для галицького читача була також інформація про релігійні відносини у середовищі сербів, а також про кількість єпархій, богословську освіту, наявність шкіл, семінарій, мову викладання.

Саме з цієї публікації довідуємося про існування та діяльність Матиці сербської та Сербського національного театру в Новому

Саді. Сербську матицю, засновану 1827 р. у Пешті, В. Лукич назвав «літературною компанією, на акціях котрої девідендою суть книжки» і висловив критичні зауваження щодо її діяльності в 30-х рр. XIX ст., вважаючи її такою, що «зовсім не відповідала потребам літератури, вона присвоїла собі характер ученого товариства і в тій ролі повставала проти літературної діяльності В. Караджича...». Водночас автор статті вказав і на позитивні сторони діяльності товариства, зокрема, відзначив його роль у запровадженні матеріального заохочення літераторів, поширенні сербських видань та слугуванні взірцем для інших слов'янських народів, у яких література потребувала підтримки. З публікації довідуємося про структуру організації, умови членства та видавничу діяльність осередку. На час написання статті Матиця видала 154 книги лише журналу «Летопись». Головним проявом національного життя австрійських сербів, на думку автора, є «словесність, яка остатніми роками розвинулась і збагатилась дуже значно» [19, с. 30]. З-поміж авторів книг, надрукованих двома відомими видавництвами — братів Поповичів у Новому Саді та братів Йовановичів у Панчеві, В. Лукич вирізняє плеяду белетристів (Вучетич, Джорджевич, Йованович, Попович, Савич, Суботич), поетів (Малетич, Попович, Радичевич), драматургів (Костич, Стерія-Попович, Трифкович) і зазначає ошатні та достатньо коштовні видання окремих творів, серед яких: «Илюстрована велика српска народна Лира», «Кралевиц Марко у 25 песама и 10 слика», «Бој на Косову 1389», «Милош Обилич у народним песама са 12 слика», «Српске народне јуначке песме». У підсумку В. Лукич висловлює думку, що з чужих літератур (за винятком, на жаль, нашої українсько-руської) присвоєно сербською уже майже все найліпше, «а пересвидчимось обь томъ, що Австрѣйски Сербы въ розвою литературномъ добре додержують кроку иншимъ заможнѣйшимъ и безъ поровнаня численнѣйшимъ народамъ славянскимъ» [19, с. 30].

На завершення огляду сербської літератури за останні роки В. Лукич вважав за доцільне принаймні побіжно розкрити постаті окремих діячів, які спричинилися до народної гордості австрійських сербів і відійшли у краший світ 1888 р. Мова йшла про відомого літератора та критика Джордже Малетича (1816—1888), видатного вченого-біолога Йосифа Панчича (1814—1888) і талановитого поета Міту Поповича (1846—1888). Дж. Малетич — сербський поет,

служив пером своєму народові понад 50 літ, про що свідчать епічні та ліричні поезії, а також драми, статті у царині естетики й критики, теорії поезії. Сербського вченого Й. Панчича В. Лукич назвав батьком сербської науки про природу. «В той то науці він є тим самим, що Вук Караджич і Джуро Даничич в сербській науці про мову і сербську народність». У галузі ботаніки, мінералогії і зоології він написав дуже багато праць, які, на думку його сучасників, демонструють глибоке знання дослідного матеріалу, оскільки він особисто проводив дослідження, які описував, а пізніше оприлюднював свої результати в розвідках. М. Попович про високі «матерії» висловлювався так зрозуміло, легко і дотепно, з такою вражаючою переконливістю, що його кожен серб розумів, і через те він став улюбленцем читаючої публіки [19, с. 30].

В. Лукич від імені всіх українців висловлює радість з приводу поступового розвитку австрійських сербів і водночас докоряє їм з приводу їхньої малої зацікавленості українською літературою і культурою, пригадуючи факти живого інтересу до сербської поезії у творчості Ю. Федьковича, перекладацькій діяльності М. Шашкевича, Я. Головацького, М. Нетяги (псевд. Осипа Барвінського), М. Старицького, постановки галицькими театрами драматичних образів з сербського повстання, в якому безпосередню участь брали українці. Свою розвідку В. Лукич завершує рядками з «Пісень і дум» М. Старицького: «Спознаймо ся сами, вважаймо на брата — тоді нас ніхто не здолає...» [19, с. 31].

На сторінках «Зорі» також публікувалися переклади та переспіви творів сербських поетів Б. Радічевича, Д. Якшича, І. Мажуранича та повість з життя сербських гайдуків «Гайдуки» [7, № 7—11], оповідання «Лейла» [10, № 24].

Редакція часопису «Зоря» публікувала також перекладену В. Масляком поезію Л. Ненадовича «Ранений Чорногорець» [8, с. 239—240] і «В кривавім вучім доле» [9, с. 54] та нові переклади сербського пісенного фольклору, здійснені М. Старицьким [9, № 3, 23]. Окрім того, у виданні надруковано реферати з історії сербохорватської літератури: «Іван Гундулич (сербохорватський поет XVII ст.)» К. Лучаковського [10, с. 70—72] і «Вук Степанович Караджич» А. Борковського, який виходив частинами впродовж кількох номерів [3, с. 351].

Цікавий матеріал сербської тематики подавав журнал «Літературно-Науковий Вістник». У 1899 р. український літературознавець В. Гнатюк опублікував у цьому виданні п. н. «Стан сербської, словінської і словацької літератури» переклад статті Д. Іліча про сербів, у якій йдеться про позитивні зрушення у сербській літературі за 1898 р., зокрема про появу нових оригінальних сербських новел, романів, як-от «Горські цар» С. Ранковича, «Трулеж» Й. Томича, про вихід друком збірки орієнтальних поезій «Дахира» Й. Іліча [12, с. 169—176]. У розділі «Хроніка і бібліографія» міститься невелике повідомлення про наукову діяльність Сербської королівської академії, а саме про її роботу над створенням фундаментального словника сербської мови, до якого вже зібрано понад 140 тисяч карток зі словами з різноманітних літературних джерел [13, с. 132]. У пізніших річниках також знаходимо інформацію про сербський культурний поступ, зокрема про діяльність сербських товариств «Матица Српска» [14, с. 23—30], «Српска књижевна задруга» [15, с. 16—17]. Окрім відомостей енциклопедично-довідкового характеру, часопис також друкував переклади праць В. Джорджевича «Женячка Александра з Драгою: уступ із споменів сербського міністра» [16, с. 57—72], «Посол від “Матушки”» — розділ з книги спогадів сербського міністра [17, с. 421—438], «Утворення мого міністерства» [18, с. 101—128].

Зразком краєзнавчо-патріотичної розвідки про сербські землі можна вважати опублікований у газеті «Діло» за 1912 р. фейлетон «У сербів та болгар (вражіння і думки)» авторства українського філолога-славіста І. Свенціцького. У дописах вчений подає свої враження і спостереження про культуру і побут двох південнослов'янських народів після подорожі цими землями у жовтні 1911 р. На думку І. Свенціцького, «побувати в Сербії, Болгарії, — мрія кожного слов'яновіда і слов'янофіла». Виклавши думки про впливи, що їх зазнали слов'янські культури, вчений наводить відомості про відвідані сербські міста, подає інформацію про найважливіші наукові та культурні установи, про їхню роль у суспільному житті держави, описує цікаві, на його погляд, факти. Він акцентує сербський патріотизм, який вбачає в підтримці освітніх, наукових та культурних установ, окрему увагу приділяє політичним настроям сербів: «Вже серби не дуже-то розпинаються за офіціальну Росію, за бюрократич-

не русофільство і слов'янофільство». У своїх дорожніх нарисах вчений створює багатогранну картину життя у південнослов'янських країнах. Такі публікації на шпальтах газети «Діло» свідчать про глибоке зацікавлення дослідника життям та культурою балканських слов'ян [22, с. 86—88].

Опрацьований фактологічний матеріал сербської тематики, представлений на сторінках галицьких часописів, дозволяє зробити певні узагальнення, а також дає підставу говорити про певну концепцію висвітлення різноманітних питань життя сербського народу. Розкриття сербської тематики здебільшого проводилось у кількох напрямках: дослідження конкретного аспекту сербської проблематики; ознайомлення читача з літературними новинками; висвітлення окремої сербської теми у загальнослов'янському аспекті.

Значну роль в ознайомленні передової української громадськості з демократичним напрямом сербської літератури і суспільної думки відіграли добровольці, які брали участь у національно-визвольній та антифеодальній боротьбі південних слов'ян. Як слушно зазначив В. Дмитрук, національно-визвольний рух південнослов'янських народів спричинився до поживлення прогресивного громадського і культурного руху в Україні і мав вплив на цей рух [3]. Нариси Т. Василевського відіграли велику роль в ознайомленні українських читачів з культурою південних слов'ян, з їх літературою і мистецтвом [3, с. 351].

Загалом, можна впевнено стверджувати, що галицька періодика XIX — початку XX ст. становить історичне джерело, яке дає змогу охарактеризувати процес пізнання українською громадськістю сербського народу, її ставлення до національно-визвольної боротьби, культурного та освітнього розвитку сербів. Відомості сприяють дослідженню культурних зв'язків України з сербським народом. Критичний аналіз інформації уможливує пізнання культури та історії сербської нації окресленого періоду.

1. *Гольберг М.* Автор і читач у системі слов'янського порівняльного літературознавства / Марк Гольберг // Матеріали Міжнародної славістичної конференції пам'яті професора Костянтина Трофимовича (1—3 квітня 1998 року) : у 2 т. — Л. : Літопис, 1998. — Т. 2. — С. 7.
2. *Гольберг М.* Вук Караджич і Україна: до 200-річчя з дня народження / Марк Гольберг // Всесвіт. — К., 1987. — № 11. — С. 147.

3. *Гольберг М. Я.* До історії українсько-сербохорватських літературних взаємин у ХІХ ст. / М. Я. Гольберг // Славістичний збірник. — К. : Вид-во АН УРСР, 1963. — С. 350, 351.
4. Громадський друг. — 1878. — № 2. — 282 с.
5. Дзвін. — 1878. — № 3. — 113 с.
6. Житє і слово. — 1897. — Т. 6. — С. 168.
7. Зоря. — Львов, 1881. — Ч. 1—15. — 300 с.
8. Зоря. — Львов, 1882. — Ч. 1—15, 16/17, 18—24. — 288 с.
9. Зоря. — Львов, 1888. — Ч. 1—12, 13/14, 18—24. — 417 с.
10. Зоря. — Львов, 1897. — Ч. 1—24. — 476 с.
11. *Кревецький І.* Початки преси на Україні 1776—1850 / Ів. Кревецький. — Л., 1927. — С. 7.
12. Літературно-Науковий Вістник. — 1899. — Т. 6, кн. 6.
13. Літературно-Науковий Вістник. — 1899. — Т. 7, кн. 8.
14. Літературно-Науковий Вістник. — 1901. — Т. 4, кн. 12.
15. Літературно-Науковий Вістник. — 1902. — Т. 20, кн. 11.
16. Літературно-Науковий Вістник. — 1905. — Т. 32, кн. 10/11.
17. Літературно-Науковий Вістник. — 1906. — Т. 33. — 598 с.
18. Літературно-Науковий Вістник. — 1906. — Т. 35. — 508 с.
19. *Лукич В.* Австрійски Сербь / Василь Лукич // Зоря. — 1889. — Р. 10. — С. 29—31.
20. *Мельник Л.* Становлення музичної журналістики у першій половині ХІХ ст. (За матеріалами тогочасної німецькомовної преси Львова) / Лідія Мельник // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Л., 2010. — Вип. 2(18). — С. 4.
21. Молот. — 1878. — № 4. — 220 с.
22. *Моторний В.* Світ культури сербів та хорватів у працях Іларіона Свенціцького / В. Моторний, А. Татаренко // Мова, література і музейництво в науковій спадщині Іларіона Свенціцького : зб. наук. пр. — Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2004. — С. 85—92.
23. *Романюк М. М.* Українські часописи Львова 1848—1939 рр. : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. — Л. : Світ, 2001. — Т. 1 : 1848—1900 рр. — С. 581.
24. *Руда Т. П.* Проблема восприяття произведений искусства в инациональной среде / Т. П. Руда // XI Medzinarodny zjazd slavistov : zbornik resume. — Bratislava : Veda, 1993. — S. 611—612.
25. Русь. — 1867. — Ч. 1—76.
26. *Bąbała J.* Zygmunt Miłkowski a słowiańszczyzna / Jerzy Bąbała. — Warszawa, 1939. — S. 22—29.
27. Dniestrzanka. — 1841. — S. 116—118.

28. Dziennik literacki. — 1853. — S. 188 — 189, 257—259; 1864. — S. 818—822, 836—840; 1865. — № 41—49. — S. 321—322.
29. *Kozłowski W.* Listy z Belgradu / Władysław Kozłowski // Mrówka. — 1869. — S. 106—107.
30. Mrówka. — 1869. — № 1—37.
31. Mrówka. — 1871. — S. 103.
32. *Niedziela Z.* Słowiańskie zainteresowanie pisarzy lwowskich w latach 1830—1848 / Zdzisław Niedziela. — Kraków, 1966. — S. 11. — (Zeszyty naukowe Uniw. Jagell. 144. Prace historycznoliterackie. Zesz. 12).
33. Rozmaitości. — 1827. — № 1—52. — 434 s.
34. Rozmaitości. — 1834. — № 1—52. — 418 s.
35. Rozmaitości. — 1835. — № 1—52. — 420 s.
36. Rozmaitości. — 1837. — № 1—52. — 416 s.
37. Rozmaitości. — 1838. — № 1—34, 36—41, 47—52. — 416 s.
38. Rozmaitości. — 1840. — № 2—20, 22—52. — 428 s.
39. Rozmaitości. — 1841. — № 1—12, 14—52. — 420 s.
40. Rozmaitości. — 1855. — № 1—18, 22—52. — 416 s.
41. Rozmaitości. — 1856. — № 1—53. — 424 s.
42. Ruch literacki. — 1877. — № 1. — S. 14.
43. Swit. — 1872. — S. 195, 201.
44. Telegraf. — 1853. — № 226.
45. Tydzień (Dodatek literacki do Kurjera lwowskiego). — 1898. — S. 297, 307.
46. *Wisłocki W. T.* Kongres słowiański w roku 1848 i sprawa polska / Władysław Tadeusz Wisłocki. — Lwów, 1927. — S. 15.